THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada.
אידישע וואָרט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year
Est. 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

די אידן אין די קומענדיקע פעדעראלע וואלן

כאָטש דער דאטום פון די קומענדיקע פעדעראלע וואלן, אנאנסירט פון פרעמיער קינג אויף דעם זומער, איז נאָך ניט באשטימט געוואָרן, האָט זיך אָבער דער וואל־קאמפיין שוין אָנגעפאנגען און וועט זיך באלד צעפלאקערן. אבער'ן גאנצן לאנד. פארטיי קאָנווענשאָנס ווערן פאררופן, און אין אייניקע באצירקן ווערן שוין נאָמינירט קאנדידאטן.

די אידישע בירגער פון לאנד האָבן דעת־עתה ניט קיין באזונדער אינטערעס אין די וואלן, אויסער דעם זעלבן אינטערעס, וואָס אלע אנדערע בירגער. ווי אלע אנדערע בירגער, וועלן זיי שטימען פאר די קאנדידאטן פון איין פארטיי אָדער א צווייטער, לויט דעם, ווי די באטרעפנדיקע פארטיי, אין זייער מיינונג, פארטרעט זייערע אינטערעסן.

די אידן געניסן דאָ פון די זעלבע בירגערראכט רעכט, וואָס אלע אנדערע בירגער, און מיר קאָנען זיך בכלל ניט באקלאָגן אויף וועלכע ס'איז דיסקרימינאציעס בנוגע אונז, ווי אידן. מיר האָבן דאָ, אמת, ניט קיין נאציאָנאלע רעכט, אָבער פאר דער פאָדערונג פון אזעלכע זיינען מיר אליין נאָך ניט רייף, און ס'איז נאָך ניט געקומען די צייט צו ריידן ערנסט וועגן דעם.

דאָך זיינען מיר דאָ א מינדערהייט אין לאנד, און די לאגע פון א מינדערהייט איז קיין מאָל ניט געזיכערט. ווען אין מאכט, וועלן מיר זאָגן, זאָל אריין א קו־קלוקס קלענישע רעגירונג, וואָס איז דערווייל, צום גליק, אויסגעשלאָסן, דאן זיינען מיר מער ניט זיכער אפילו מיט די בירגערלאכע רעכט וואָס מיר האָבן.

מיר מוזן דערפארשטיין אויף דער וואך און פארהיטן אונזער עקזיסטענציעלן רעכטלאכע לאגע, אויף וויפל מיר זיינען עס נאָר בכח צו טאָן. אונזער וואל רעכט אין יעדן באצירק דארפן מיר אויסנוצן ניט נאָר צו פארזיכערן זיך מיט דער געהעריקער פארטייאישער פארטרעטערשאפט, נאָר אויך מיט אזא פארטרעטערשאפט, וואָס איז פריי פון רעליגיעזע און ראסן פאראורטיילן.

ווי אימיגראנטן אָדער קינדער פון אימיגראנטן, פילן מיר, אז מיר האָבן ביינעטראָגן אונזער פולסטן חלק פאר דעם אויפבוי און דער אנטוויקלונג פון לאנד. טראָגנדיק דערביי אלע בירגערלאכע פליכטן. מיר האָבן דערפאר ניט וואָס מורא צו האָבן ארויסצושטעלן אונזערע פאָדערונגען, אויב מיר האָבן אזעלכע: אונזערע אינטערעסן זיינען, ווי די אינטערעסן פון אלע בירגער. די אינטערעסן פון לאנד.

מיר זיינען פאראינטערעסירט אין א פרייערער און גרעסערער אימיגראציע. מיר זיינען פריי פון די רעליגיעזע און ראסן פארארטיילן פון א סך פון אונזערע מיטבירגער, און מיר קאָנען דערפאר בעסער זעען די נוצן וואָס די אימיגראציע פון אלע לענדער ברייגנט פאר קאנאדע. מיר זיינען פערזענלאך געבן אונז א בעסערע געלעגנהייט צו ברייגנען אהער אונזערע קרובים און ארויסהעלפן זיי אויף א ממשות'דיקן אופן, און מיר זיינען אין דעם פארארגיסטערעסירט ווי בירגער, ווייל אין אונזער איבערציינונג הייגנט דער וואוילזיין פון לאנד אָפּ פון א גרויסער אימיגראציע.

כאָטש די פעדעראלע רעגירונג גיט איצט איבער די אימיגראציע פראגע אין די הענט פון די פראָווינצן פארבלייבט אָבער נאָך אלץ דער דורכפיר פון די וואונשן פון די פראָווינצן אין די הענט פונ'ם אימיגראציע דעפארטמענט אין אטאווא. צוליב דעם און צוליב אלגעמיינע טעמים איז נאָך פאר אונז איצט אויך וויכטיק, אז אינ'ם פעדעראלן פארלאמענט זאָל הערשן א מער פריינטלאכע שטימונג צו אימיגראציע, און מיר דארפן ווירקן אין דער ריכטונג, אויף וויפל אונזערע כחות דערלויבן דאָס.

און אונזערע כחות זיינען אין דער הינזיכט גאָר ניט אזוי קליין, ווי זיי קאָנען אויסזעען אויבן־אויף. די כחות־פארהעלטענישן פון די צוויי הויפט פארטייען זיינען אין ערך די זעלבע, און דער קאמף צווישן זיי וועט וואר־שיינלאך אנשטיידן ווערן מיט א ניט־גרויסן "מארדזשין" סיי אין די פארשיי־דענע וואל־קרייזן און סיי אין דעם אונטערשטן סך־הכל. שיין אָפּגערעדט אין אזעלכע גרויסע אידישע ישובים, ווי מאָנטרעאל, טאָראָנטאָ און ווייניפעג, קאָנען אידישע שטימען אנטשיידן די רעזולטאטן אפילו אין אזעלכע באצירקן, וואו די צאָל פון אידישע ווייליער ציילט זיך אין די הונדערטער (ווי, למשל, סאסקאטון, רעדזשיינע און א. וו.).

אבער אומאָפהייגיגיק פון זייער פארטיי אנגעהעריקייט, קאָנען אידישע ווייליער ניט שטימען פאר קאנדידאטן מיט רעליגיעזע און ראסן פאראורטיילן, אָדער אזעלכע. וואָס זיינען שונאים פון אימיגראציע. די פארטייען קאָנען דערפאר אין אלע אזעלכע פאלן באווירקט ווערן פון די אידישע ווייליער, אז זיי זאָלן ניט נאָמינירן אזעלכע קאנדידאטן, מיט וועלכע זיי וועלן פארלירן די אידישע שטימען.

אין א סך פאלן זיינען דאָ אידישע אנגעזעענע טוער אין די רייען פון אלע פאָליטישע פארטייען. זיי דארפן קלאָר מאכן פאר זייערע פארטיי מיט־ארבעטער דעם שטאנדפונקט פון די אידישע ווייליער. און פאר דער טוכה פון זייערע באטרעפנדיקע פארטייען נופא. פארהיטן זיי פון צו נאָמינירן אזעל־כע קאנדידאטן, וואָס די אידישע ווייליער וועלן מוזן שטימען קעגן זיי.

דאָס וועט זיין דער אידישער בייטראג — צום וואוילזיין פונ'ם לאנד. דערמיט וועלן זיי דערפילן ניט בלויז זייער אידישן, נאָר, הייפטזעכלאך, זיי־ער בירגערלאכן חוב.

אנטיסעמיטישער אומזין

דער פאלעסטינער אידישער ארבעטער פירער, בן־צבי, האָט אָנגע־קלאָגט די אראבישע צייטונג "מעראאט על שארק" פאר פארלוימדונג, ווי עס לויטעט אן "איטא" ידיעה צו דער צייטונג פון ירושלים. די אראבישע צייטונג, אין אן ארטיקל וועגן די ערשטע מאי פייערונגען, האָט געשריבן: "בן־צבי, דער פירער פון די קאָמוניסטן, האָט דעם ערשטן מאי אין א רעדע אויפגעפאָדערט די יונגט אָנצושליסן זיך אָן די פריינציפן פון זשאבאטינסקי — צו פארטרייבן די אראבער פון פאלעסטינע מיט גוואלד. אזוי ווי די אמע־ריקאנער האָבן ארויסגעטריבן די רויטע אינדיאנער".

וואָס דער געריכט זאָל ניט אורטיילן, אָבער פאר אונז, וואָס וויסן גוט וואָס בן־צבי איז, איז גאנץ קלאָר, אז די באהויפטונגען פון דער אראבי־שער צייטונג וועגן אים זיינען אן אומזין. בן־צבי איז ניט קיין קאָמוניסט און ניט קיין קאָמוניסטישער פירער, און קאָמוניסטן זעלן גיכער מיטאר־בעטן מיט דעם "מעראאט על שארק" רעדאקטאָר, ווי מיט בן־צבי. דערצו איז בן־צבי, ווי מיר וויסן גוט, זשאבאטינסקיס א ביטערער שונא פאָליטיש, און צעגייט זיך מיט אים באזונדערס שארף אין דער אראבישער פראגע: כל־ימיו האָט ער געפרייידיקט די פריינטלאכסטע באציאונגען מיט די אראבער. אנב האָט זשאבאטינסקי אליין קיינמאָל ניט געפאָדערט אין דער אמת'ן, אז "מען זאָל די אראבער ארויסטרייבן פון פאלעסטינע מיט גוואלד, ווי די אמעריקאנער האָבן פארטריבן די רויטע אינדיאנער".

עס איז קיין ספק ניט, אז דער אראבישער רעדאקטאָר האָט געוואוסט אז ער איז א ליגנער און א פעלשער. ער האָט דאָס אָבער געדארפט פאר זיי־נע פאָליטישע צוועקן. פונקט ווי דער גראנד מופתי האָט געדארפט פאר־שפרייטן דעם אומזיניקן קלאנג, אז די' אידן ווילן פארכאפן די אמאר־מאשיי.

דאָס זיינען די מיטלען פון קאמף, וואָס די אראבישע פירער נוצן אויס צו דערגרייכן זייער "נאציאָנאלע באפרייאונג". ליידער געפינען זיך די פינס־טערע מאסן, וואָס געמען אָן זייער אנטיסעמיטישע פלאפלעריי פאר אמת...

אומבאקאנטע נייעס וועגן רוסישע קיסרים, דייטשע אנטיסעמיטן, און אמאָליקע אידישע גברים

פון י. קלינאָוו

2.

אידישע קאפיטאליסטן, בערזע־ספעקו־לאנטן און מלוכה־געשעפטן

אין דער אידישער ליטעראטור איז פאר־ראן א בלויז:

די אמאָליקע אידישע גרויס בורזשואזיע איז אין איר ניט אָפּגעשפּיגלט געוואָן. דאָס שטעטל האָט געהאט מזל. אונזערע בעס־טע קלאסיקער האָבן זיך דערמיט אָפּגעגעבן אין די בעסטע קרעפטן געווידמעט. די גרויסע שטאָט האָט אינ'ם אידישן בוך ביז איצט כמעט געפעלט.

און מיר האָבן דאָך געהאט א גרויס־בורזשואזיע שוין מיט צענדליקער יאָרן צוריק אויך אין די הויפּט־שטעט פון רוס־לאנד. אייזנבאן בייער, פאבריקאנטן, פי־נאנסיסטן, בערזע־לייט, — א וועלט וואָס איז געווען ווייט פון דעם עסק הכבא, א וועלט וואָס האָט שוין מיט א פאָר צענ־דליק יאָר פאר שלום־עליכמ'ען ווייט אוועקגעשאָנקן פון קאסריליווקע און קאסריליעווקער באגריפן. די גינזבורגס, די פאָליאקאָווס, — זיינען עס געווען טאקע נאר אט די פאָר געצייטלע נעמען, וואָס יעדער איד האָט פון זיי געוואוסט? און די נאָר וואָס דערשיינען מעמואָרן פון ס. פראָפער, דעם רעדאקטאָר און פארלעגער פון די פעטערבורגער "בירזשעוויאָע וועד־דאמאסט", שווימען אריס פון דער פאר־געסנהייט אויך פיל אנדערע טיפן פון אי־דישע קאפיטאליסטן פון דעם דעמאָלסט־דיקן פעטערבורג. עס זיינען געווען קעפּ, וואָס מען האָט זיך מיט זיי נערעכנט, מענשן וואָס האָבן געשפּילט א ראָליע, און וואָס אפילו דיר רעגירונג האָט ביי זיי שואל עצה געווען אין ערנסטע פאלן פון אינטער־נאציאָנאלע פינאנץ־אָפּעראציעס.

ס. פראָפער דערציילט וועגן איינער אזא פערזענלאכקייט:

וועגן דעם דירעקטאָר פון דעם פעטער־בורגער דיסקאנטאָ־באנק אין יאָר 1876 —אבראם איסאקאָוויטש זאָך.

פראָפער האָט באקומען א אויפטראָג פון זיין בלאָק, דעם "סט. פעטערבורגער העראָלד," צו געבן בערזע־באריכטן. ס'האָט אים געפעלט דערצו קענטעניש פון דער זאָך. מען האָט אים געגעבן רעקאָמענדא־ציעס צו זאָכן, זאָך זאָל אים מדריך זיין אין דער תורה פון דער בערזע. פראָפער דערציילט, ווי ער האָט זיך אנטשלאָסן צו־צוקומען צו זאָך'ן. זאָך האָט אים פריינט־לאך אויפגענומען, און פראָפער גיט א כאראקטעריסטיק בילד פון דעם דאמאָלס־דיגן אידישן גביר.

זאָך האָט איינגעלאָדן פראָפער'ן צו באַ־זוכן אים טאקע אויף דער בערזע גופא. פראָפער, אן אויסלענדישער פרעמדער ווי אלע אנדערע בערזע־לייט, — א וועלט וואָס איז געווען ווייט פון דעם עסק הכבא, א וועלט וואָס האָט שוין מיט א פאָר צענ־דליק יאָר פאר שלום־עליכמ'ען ווייט אוועקגעשאָנקן פון קאסריליווקע און קאסריליעווקער באגריפן. די גינזבורגס, די פאָליאקאָווס, — זיינען עס געווען טאקע נאָר אט די פאָר געצייטלע נעמען, וואָס יעדער איד האָט פון זיי געוואוסט? און די נאָר וואָס דערשיינען מעמואָרן פון ס. פראָפער, דעם רעדאקטאָר און פארלעגער פון די פעטערבורגער "בירזשעוויאָע וועד־דאמאסט", שווימען אריס פון דער פאר־געסנהייט אויך פיל אנדערע טיפן פון אי־דישע קאפיטאליסטן פון דעם דעמאָלסט־דיקן פעטערבורג. עס זיינען געווען קעפּ, וואָס מען האָט זיך מיט זיי נערעכנט, מענשן וואָס האָבן געשפּילט א ראָליע, און וואָס אפילו דיר רעגירונג האָט ביי זיי שואל עצה געווען אין ערנסטע פאלן פון אינטער־נאציאָנאלע פינאנץ־אָפּעראציעס.

אין דער אלטן אמאָליקער צייט, אין דער אלטער אידישער געשיכטע, האָט מען אויב עס האָט יאָ, האָט דאָס זייער ווייניק. דאָס פאָלק שאפט אליין זיין פסיכאָלאָגיע, אָבער מערסטנטייל ווערט דאָס ניט געשאפן פון איין דור, נאָר פון א ביישטייערונג פון א סך דורות, און ווען א פאָלק דערקאָנט ניט זיין אייגענע פסיכאָלאָגיע, איז נאָר קיין וואונדער ניט. ער האָט זייער ווייניק ביינעשטייערט אין זיין אייגענעם דור און פון יענע דורות געדיינקט ער ניט און טיף דרינגט ער ניט אריין און ווען אים ווערט א פראגע אויף א זאך: פארוואָס? גיט ער זיך אליין דעם ענטפער וואָס איז אים צו דער האנט, וואָס ליגט אויבנאויף. נאָך וועלכן ער דארף ווייט ניט גיין און טיף זיך ניט אראָפּלאָזן. און פון א בלינדן פסיכאָלאָגישן סוביעקט, וועלכעס ער איז באמת, ווערט ער אליין דער פסיכאָלאָג, און וועלכן ער האָט קיין בארוף ניט און וועלכעס ער איז ניט, און ער מאכט די פארדרייסלאכסטע טעו'תן. עס איז דאָ יחיד'ישע טעות'ן און פאָלקס טעות'ן, פון יחיד'ישע טעות'ן ליידט א יחיד און פון פאָלקס טעות'ן ליידט א פאָלק.

און אויב מענשן האָבן זיך יאָ אמאָל פארטראכט און האָבן זיך געשטעלט די פראגע: פאר וואָסערע זינד זאָלן די בעל־מלאכה'ס שטיין ביי אידן, אזוי נידע־ריק? האָבן זיי ניט געקאָנט געפינען די שולד אין די בעל־מלאכה'ס, ווייל זיי האָבן אלע געוואוסט, אז "א מייסטער ווערט ניט געבאָרן, נאָר ער ווערט". און אויב זיי זיינען ניט געבאָרן געוואָרן קיין בעלי־מלאכה'ס און דאָס פאָלק האָט קענן אלץ ארויסגעטראָגן א שלעכטן אורטייל, איז דאָס מסתמא די מלאכה שולדיק, וועלכע מאכט אירע מענשן געמיין און נידעריק. און מענשן וועלן שוין זעען ווי ווייט מע־לאך צו בלייבן גערעכט און אויב ניט מיט פאקטן און באוויזן, איז נענוג מיט א ווערטל — איז מילא די ליים מיט די צינל מיט דער קעלנער. שמועסט מען ניט אז זיי מאכן א מענשן גראָב און נידעריק. און שוסטערייר? "א נאָדל שטעכט", "פון א נאָדל ווערט א הון אויף טריף". און שוסטערייר? נו די דראטווע מיט דער סמאָלע, און די פאָדעשווע מי'טן האמער, און דאָס שוסטער ביינקעלע אויף די דריי פיסלאך. מענשן האָבן טאקע באמת געמיינט אז דאָס מאכט א טיל־טעל פון א מענשן און ניט נאָר מאכט דאָס אים פאר א גראָבן יונג א שייגעץ, נאָר עס מאכט אים אויף פאר א כעסן. ווייסט איר דאָך מסתמא, אז א שוסטער איז א בעסן, האָט איר דאָך מסתמא ניט איינמאָל געהערט אָדער אליין געזאָגט: "ער איז אין כעס ווי א שוס־טער". דאָס הייסט, איר האָט דוקא געזעען אלע שיינע באלעבאטים אויף ווערן אין כעס און נאָך אשטר אמאָל ערגער ווי א שוסטער, נאָר איר האָט נעטראכט אז, מסתמא האָט מען זיי אזוי דערלאנגט אז עס איז זיי דערגאנגען צום הארצן און זיי האָבן געמוזט ווערן אין כעס . . . אָבער דער שוסטער? ער איז אין כעס ווייל ער איז א שוסטער. און עס האָט זיך טאקע אויסגעוויזן, אז די דראטווע האָט א נאָענ־טע שייכות־מיט כעס . . . אז בשעת ער ניט א צי מיט ביידע הענט, אויף רעכטס און אויף לינקס, די ביידע עקן פון דער דראטווע, איז ער מסתמא אין כעס . . .

און דאָס פאָלק וואָס ווייסט דוקא פון "אויב דו עסט פון דער פראצע פון דיינע איינענע הענט, איז וואוייל צו דיר און גוט צו דיר" (אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט), און ווייסט דוקא אויף פון "האָב ליב די מלאכה און האָב פיינט דאָס רבנות", און האָבן טאקע באמת געדיינקט אזוי בשעת'ן לערנען, זיינען געווען דורכ־אויס איבערצייגט אין אמת פון די ראָזיקע באשיידענע און אויפריכטיקע ווערטער, נאָר ארויסגייענדיק אין גאס, זיך באגעגענענדיק מיט'ן לעבן, האָבן זיי דאָס אלעס איבערגעקערט מיט דער אויבערשטער זייט אראָפּ און ארויסגעטראָגן אזא פאלשע, אזא שלעכטע מיינונג וועגן מלאכה.

אזא באציאונג איז אויך געווען טויט־שעדלאך דערמיט וואָס זי האָט אָפּ־גענומען ביים בעל־מלאכה דעם קוראזיו אויש מאראלישן דערפאָלג אין דער געזעל־שאפט. מיר זיינען ניט קיין מלאכים, מיר זיינען מענשן. און א סך פון אונזערע שיינע מעשים וואָס מיר טוען, אויף אלע געביטן פון לעבן, ווי אויף א סך פון די שלעכטע מידות פון וועלכע מיר האלטן זיך אָפּ, איז בכדי ניט אָנצואווערן און בכדי צו געוויזן ביי דער געזעלשאפט, פארנעמען א חשוב'ן אָרט אין לעבן, באשיינען אונזער נאָמען, טייער מאכן אונזער ווערט, שפאנען פאראויס און זיך דערהויבן צו עפּעס הויכעס.

דאָס אלעס אָבער איז ניט געזאָגט געוואָרן ביים בעל־מלאכה. אים האָט דאָס אלעס ניט געהאלפן צו פראָגרעסירן אין דער געזעלשאפט, קיין מאָראלישע חסרונות האָבן ניט ערגער געמאכט און קיין מאָראלישע מעלות האָבן ניט בעסער געמאכט זיין לאגע אין דער געזעלשאפט. די מאָס מיט וועלכער די געזעלשאפטלאכע מיינונג: מעסט מענשן, לויט זייער אויפפירונג און באנעמען זיך אין לעבן, איז ניט אָנגענומען דער געוואָרן בנוגע די בעל־מלאכה'ס, פאר זיי איז געווען א קאָלעקטווער קריטע־ריון; א קריטעריון פאר שורסטערס הינטער וועלכן אלע שוסטערס זיינען ארונטער־גענאנגען, אָן אונטערשייד פון זייערע אינדיווידועלע מעלות אָדער חסרונות, דאן א קאָלעקטיווער קריטעריון פאר שניידערס און דאן אן אלגעמיינער קריטעריון פאר אלע בעל־מלאכה'ס איבער וועלכן קיין בעל־מלאכה האָט זיך ניט געקאָנט רעכטן.

איך האָב געקענט אן אלטן שוסטער אין מיין נאס, וועלכער פלעגט זומער און ווינטער אויפשטיין צוויי אזייגער ביינאכט, אָפּזאָגן תהילים מיט מעמדות, אָפּ־דאוונען מיט'ן ערשטן מנין, זיך זעצן אליין אָן העלפערס צו זיין טאָג־טעגלאכער אר־בעט, אָן שום אמביציעס, אָן שום השגות אויף איבערשטייגן אָדער רייך ווערן, נאָר מיט דער איינציקער כוונה אויף צו פארדיינען כשר זיין ברויט ווי עס שטייט בפירוש געשריבן אין "סך הישר" און אין דער "סייטש" פון "מנות המאור", צו קיינעם ניט אָנקומען און ביי קיינעם ניט צוגעמען, ניט זיין שולדיק אום ניט צו פארפירן יענעמס געלט אין קבר . . . ווען ס'איז צו אים אריינגענאנגען אן ארימאן, פלעגט ער זיך אויף האלב אויפהויבן פון זיין ביינקעלע, וואשן די הענט און אים אָפּגעבן שלום, אים בעטן זיצן־פרעגן פון זיין ביינקעלע, וואשן ער איז, צי ער איז אפשר הונגעריק, אים גיבן א גראָשן (אנשטאט א האלבן גראָשן. וואָס אלע האָבן געגעבן) און אים צו־ווינשן ער זאָל זיין ביי זיך אין דער היים א באלעבאָס. ער פלעגט קיינמאָל ניט צו־גיין צו קיין "רעדל" בשעת מ'האָט שטארק געלאכט, פלעגט אנטלויפן פון ליצנות, פלעגט ניט וועלן הערן קיין לשון־הרע מיט קיין רכילות, פלעגט נאָר נאָכגיין הערן א איידיש וואָרט, פלעגט נאָכגיין אלע מינדיים, אלע בעל־דרשנ'ס, צושאָקלען מיט'ן קאָפּ און אָנגענען פאר גוט זייערע שטראָף־רייד און שעפן מיט חיות, ווי א דאָרשטי־קער, זייערע טריסט רייד. פרייטאָגדיקן טאָג האָט שוין אָט דער קבצן ניט געקאָנט איינזיצן אויף זיין ביינקעלע. צוועלף אזייגער ביינטאָג האָט ער שוין איבערגעשפּרייט א לייליאך איבער זיין ביינקעלע, זיין טישעלע מיט געצייג, מיט'ן אָנגעוואָרפענעם כלאם פון אלטע שיך. א נאָנץ שבת האָט ער ניט אויפגעהערט "זאָגן", ער האָט געזוכט צו פארריכטן אויף ווי ווייט מעגלאך זיינע "גרויסע חטאים" פון דער וואָך, פאר זיין אפזיצן אויף זיין ביינקעלע שעה'נווייז מיט אויסגעגענע הענט און ניט קאָ־נען זאָגן קיין "אידיש וואָרט". . . . און מיט אזא שטילן, הערלאכן און באשיידענעם אר־ט לעבן האָט אט דער שוסטער אָפּגעלעבט ביז זיין טיפן עלטער אָן א שום "פגם" און איך בין זיכער אז ווען א באלעבאָס וואָלט אָפּלעבן אזא ערלאכע וועלט, וואָלט ער געוואָרן דער שענסטער איד אין שטאָט אמ'וואָלט אים געווים גערופן מיט א "ריש" אונטער די אויגן. אָבער אים, דעם שוסטער, האָט דאָס גארניט געגעבן; עס האָט אים ניט אויפגעהויבן זיין הויך אין דער געזעלשאפט, עס האָט אים ניט געהאלפן ניט צו קיין שידוך און ניט צו קיין כבוד — וועלכעס ער האָט אגב ניט געזוכט — מ'פלעגט אמאָל עפּעס יאָ א זאָג טאָן אז ער איז אן ערלאכער איד, אָבער וואָס ווערט דערפון? — אן ערלאכער שוסטער!

ניט אנערקענען די פארדיינסטן פון א מענשן איז א שטארק פארברעכן אין אלגעמיין, אָבער דאָ האָט מען געזינדיקט קעגן גאנצן מין בעל־מלאכה'ס. וויסנדיק אז זיי קאָנען מיט גארנישט ניט פארבעסערן און אויפהויבן זייער מאָראלישן באַ־שטאנד אין דער געזעלשאפט, האָבן זיי זיך מייאש געווען פון צו זוכן די ווענן דער־צו און האָבן אָפּט געזונקען נאָך מער אין עס־הארצות, וואולגאריטעט און אוממאָרא־לישקייט.

(פאָרזעצונג פרייטאָג)

א קונסט קריטיקער וועגן טאָדרעס געלער

(לכבוד דער דערשיינונג פון זיין ארץ־ישאל אלבאָם)

פון ס. דושי, בוליעט קונסט־רעדאקטאָר, 'שיקאגא איוו. פאסט'

דער איר אלס קונסט שאפער איז געלערן א לערס א וויכטיקער ענין. אזוי וויכטיק, אז ער פארשט זיין היסטאָרישן מאָטע־ריאל, פארקלערט זיך וועגן אים פילאזאָ־פיש, קוקט זיך צו מיט אויפמערקזאמקייט צו דער "אידישקייט" אין די ארבעטן פון געלעגן פון זיין צייט, און טראָגט אליין צו מיט זיין טאלאנט א בייטראג צו דעם אקומעלירנדן אוצר פון אידישער קונסט. געלער פארמאָגט די אינטעליגענץ וועלכע גיט אים די מעגלאכקייט צו פארשן און מיט זיין עקשנות דורכשלאָגן א קלארן וועג פאר זיינע אייגענע אינספּיראציעס.

פראָפער איז געקומען אויף דער בער־זע. די גלעקער האָבן שוין געקלונגען צום צווייטן מאָל, און פראָפער האָט נאָך אלץ ניט פארשטאנען, וואָס עס טוט זיך דאָ. אין יענער צייט האָט מען געשלאָסן גע־שעפטן אויף דער בערזע שטיל, און ניט ארומגעלאָפן און ניט גע'טומל'ט אין אלע ווינקלען פון דער בערזע. זאָך איז ענדלאך צו צו פראָפער, אים ארומגענומען, זיך דורכגעשפּאצירט אזוי עטלאכע מאָל אי־בער'ן זאָל, און געגעבן דערקלערונגען וועגן דער בערזע שטימונג אין די אָפּגע־שלאָסענע געשעפטן, געלערנט ווי עס איז צו לייענען דעם קורס בלעטל. אז פראָפער האָט אבער זאָך'ן געבעטן אים פארצו־שטעלן אויך די אנדערע בערזע־פינאנסיס־טען, כדי זיי זאָלן האָבן צו אים צוטרוי, האָט אבראם איסאקאָוויטש זאָך שטאָלץ, געענטפערט:

— מיט אייך איז געגאנגען אויף דער בערזע האנט אין האנט אבראם איסאקאָ־וויטש זאָך. אן אנדער רעקאָמענדאציע פאר דער פינאנסוועלט דארפט איר ניט...

עס איז בלויז א בילדל. עס שפּילגט זיך אבער אָפּ אין דער קלייגער סצענע די פיגור פון דעם גאנצן זאָך, דעם אידי־מיט דעם פארנעם, מיט דעם גלויבן אין אין זיך, מיט'ן וויסן וואָס ער האָט די ווערט, וואָס פאר א פאָזיציע ער פארנעמט אינ'ם צאריש פעטערבורג.

אין ער האָט טאקע פארנומען קאנטיק א באדייטנדע פאָזיציע. ער שטייט, ווען עס איז נויטיק אויך אין רשות פון דער רעגי־רונג. געווען א מאָמענט, — די יאָרן 1877 און 1876, — ווען די אינטערנאציאָנאלע ספעקולאציע האָט געלייגט אין דער ארמה דעם רוסישן רובל. אין פעטערבורג האָט מען אין אלע צרות געזעען די אינטערעסן פון ביסמארק'ן. אין דער אמת'ן איז גע־ווען דאמאלט א מצב, ווען מען האָט נאָך ניט געוואוסט, צי וועט רוסלאנד פארמיידן די טעלקיש קריג, אדער ניט, און אט די אומזיכערע שטימונג איז געווען געווג, און דער אריינמישונג פונ'ם דייטשן רייכס־קאנצלער, צו מאכן די רוסישע פאפּיר־פאר דער וועלט פאר אן אביעקט פון ווייל־דער ספעקולאציע. צווישן די רוסישע באַ־קירן איז דעמאָלט זאָך געווען איינער פון די ווייניקע, וואָס האָבן ניט געגלויבט אין די "דייטשע אינטריגעס," ווי מען האָט אין זיי געגלויבט אין צאַרישן הויף. און פון א געשפּרעך וועגן דער לאגע, ביי פראָפערן זעען מיר א אידישן פינאנסיסט פון צוריק מיט 50 יאָר, ווי ער אריינטירט זיך אין אינטערנאציאָנאלע פאָליטישע פראָבלעמען, און ווי ער אורטייילט וועגן דער בערזע און אירע וועגן.

—איר זאָלט איין מאָל פאר אלע מאָל געדיינקען, — האָט זאָך געזאָגט צו פראָ־פער'ן — אז עס איז דאָ אן אייביקער אמת: די בערזע דארף ניט האָבן קיין "האנט", קיין ארגאניזאציע, כדי אנצוטאָ־פען וואו מען קאָן עפּעס פארדיינען. פאר דער בערזע זיינען די פעריאָדן פון דער ווילדסטער ספעקולאציע שטענדיק געווען די פעריאָדן פון אינטערנאציאָנאלע פאר־וויקלונגען, דען אויף איין וואָכשאל ליגט פרידן, און אויף דער אנדערער — קריג, צו פירן מיט דער בערזע און אט דער טע־דענץ א קאָמפּ — חדשים־ווייז, עקשנות'־דיק — האָט קיינמאָל ניט גענוצט, און א סימן אין עס־ביי דעם וואָס מאכט עס — ניט פון גרויסער גייסטיקער באנאבונג. לחיפּר, מען דארף געבן ספעקולאציע פר־לע באוועגונגס־פרייהייט. אויסצוגעפינען איר שוואכן פונקט, פלוצים מיט אט דער ריכטונג אנהויבן אן אטאקע, אין מאָל און צוויי מאָל געבן א קלאפּ, לאָזן ווי געהעריק "אפּבלוטן" — און דאָן קאָן מען זעען, ווי די בערזע וועט אמאָל אנהויבן מיטווירקן דער פאליטיק, וואָס איר האָט געוואָלט.

א בערזע־סטראטעגיע. וואָס האָט זיכער ניט פארלוירן איר אקטואליטעט פאר איי־ניקע "ספּעציאליסטן" אויך איצט, אין 50 יאָר ארום.

אינ'ם בוך פון פראָפערן ציט זיך די קייט פון אידישע באנקירן פון זאָך'ן אין די צייטן אן אלעקסאנדער צווייטן ביז די שפּעטערע יאָרן פון אלעקסאנדער דעם דריטן און ניקאָלאי דעם צווייטן. דער סדר איז דער זעלבער: מען נוצט אויס דעם אירן, מען פארדיינט נעבן אים אין ביי אים, און מען זשינירט זיך ניט אים אויס־צודרייען דעם רוקן אין א עת־צרה פאר'ן אירן. די "מעטאָרן" פון די רוסישע מיי־ניסטארן זיינען אין אלגעמיין געווען זיי־ער מישונ'דיקע: מיט דעם וואָרט האָט מען זיך ניט איבעריג גערעכנט. דער פאָ־רזיער ראטשילד — דערציילט פראָפער — האָט אין מאָל קוים תופס געווען אזא ארט האנדלונג. און נעטראָפן האָט עס דאָן, ווען מען האָט שוין אין די צייטן פון דעם רוסישן מיניסטער וויטעגענשטיין דעם פראנצויזישן מאָרק פאר די רו־סישע אנלייהען־פאָפּירן. לויט א פריערדי־קען אפּמאך מיט דער באנק־פירמע עטיק־נען און פראנקרייך האָבן אלע רוסישע רע־גירונגס געשעפטן נעדאָרפט גיין דורך זיי. אזוי האָט געגעבן דאָס וואָרט דער מיניס־טער וויטעגענשטיין אויף יאָר 1891—1988 האָט דער זעלבער אין באמערקן קיין ווידערשפּרוך אין זיינע בילדער. דער פראָדאקט עמזיס־טידט בלויז פאר די וואָס פארשטייען אים ניט.

מיט אזא ערנסטן שיכות צו אידישער קונסט, און מיט אזא אינטעליגענץ, גע־לאָדן מיט איינדרוקן פון וואנדערונגען איבער די אידישע געטאָס פון אייראָפּע און אמעריקע, איז געלער דער פאָסנדער אינז צו געבן די "זיבן פאלעסטינער מאָ־טיוון" געשניטן אויף האלץ, ער איז אוועק קיין פאלעסטינע, איבערפילט מיט אידי־שען פאלקלאָר פון די צייטן פון אהרן הכהן און דאָס גאָלדענע קאלב, צוקונפטיק זיך צו דעם נייעם אירן און וואָס ער טוט אום אויפצובויען זיין אלט לאנד.

מיט א געפיל געמישט מיט לייכטער סאטירע, געפינט ער דעם פיינעם אידן אין קאמף מיט זיין סביבה — פרובירנדיק זייער אָפּט איינפאסן זיינע געוויינהייטן און פסיכאָלאָגיע קולטיווירט אין רוסישע און אייראָפּעיאישע צענטרען און אין גיר־יארק צו דער סענטימענטאלער קינסלטע־רישער אטמאָספערע פון הורדום און דעם רוימישן טיטוס. אויך דער אומקער צו דער פאָטיש־בובלישער איינפאכקייט ציט זיין אויפמערק. דער קריסטלאכער אראבער פון נצרות רופט ביי אים ארויס עקל מיט זיין פרעכן זינדיקן און שיכורות און דער געמיטער מאכמעדאנער אין זיין שטילן אלטעלאכן לעבן רעגט אים אויף ביז באוואונדערונג.

געלער האָט געמאכט א סך סקיצן אין פאלעסטינע. פון זיי האָט ער געשניטן די "זיבן מאָטיוון". זיי זיינען זייער איינפאך — ווי מאָטיוון דארפן זיין, דאָך טיף אין זייער פסיכאָלאָגישן איינהאלט. קוקט אויף זיי און בויט אויך אליין אייערע אייגענע סימפּאָציעס — טראגישע, קאָמיש אדער לירישע — אדער וואָרט און איר וועט זיי זעען גאָר אין גיכן אין געלער'ס מער אמ־ביציעזע און גרעסערע ארבעטן.

און אט, ווייזט זיך אויס אז געלער האָט פארלאָזן זיין פאלעסטינע מיט אירע גרויע טראדיציעס — אום צו זעען דאָס לאנד פון ערד, ביימער און מענש־געביטע הייר־זער, ניט אלס קאָרידאָר צום גן־עדן, צום מיסטיש־הייליק לאנד פון די ריטער פון הייליקן צלם. מיט האָפענונג און קלארן פארשטאנד האָט אונזער קינסטלער באניי־אויפגעבויט זיין פאלעסטינע אלס מעגלאך פראקטישן רו־פּלאץ פאר זיין פאלק, דער־לויבנדיק דעם בעל חלומות צו חלומ'ען א טאָג־חלום פון פארנאנענער "נלארי" וואָס ס'וואָלט זיך אפשר געלווינט צוריק ברייגנען אָן קרבנות און מיט ווינציקער פראכט אין דער מעלאָדראמע. זיינע פאס־טוכער און כהנים זיינען מענשלאך, אז זיי עסן אז זיי טרוימען.

מיינע פערציק יאָר לעבן

— און —

:: צוואנציק יאָר רבנות ::

פון הרב אשר זילבערשטיין

דרייצנטער קאפיטל

א פאָלק האָט א פסיכאָלאָגיע אָבער האָט ניט קיין פסיכאָ